

PLURALELE *PICERE*, *PICIORI*. Notă „morfologică”

MARIA MARIN

Pe lângă forma comună cu cea din limba standard, substantivul *picior* este atestat, la nivel dialectal, cu două variante morfologice de plural.

1. *Picere* apare atât ca plural al substantivului neutru denumind „fiecare dintre cele două membre inferioare la om și fiecare dintre membrele celorlalte viețuitoare”, cât și diverse alte sensuri ale cuvântului *picior*.

1.1. Forma a fost atestată pentru prima dată, după informația din DLR, s.v. *picior*, în anul 1780: *să stea în picere* (Prav. Cond. – 1780: 64). Cam în aceeași perioadă forma se întâlnește și cu alte sensuri, create prin analogie, cum ar fi „partea de jos, suportul pe care se sprijină o mobilă”: *3 mese dă lemn... alta lungă pă picere* (a. 1802– Doc. ec.: 69) sau „parte a cercelului care atâna mai jos de lobul urechii”, semnificație considerată, în dicționarul academic, învechită, întâlnită într-o foaie de zestre, datând din 1784, provenită din zona Urlați (actualmente în estul județului Prahova), unde apare alături de *pecere*: *1 pereche de cercei de auru cu pecerile de mărgăritar și 1 pereche cercei cu peatră zmaragd cu picerele de mărgăritar* (Bul. Com. Ist., V: 283). Menținându-se în aria strict muntenească, după 1800 numărul atestărilor și al contextelor de utilizare crește: *cei ce uneltesc negoțuri [...] d-a-n picerile* (a. 1835, Doc. ec.: 598); *Unde nu este cap, vai de picere* (Rom. Glumeț: 1; cf. Marcovici, D.: 126; TPP: 131; Bolliac, ap. Bulgăr 1968: 94).

În secolul al XX-lea, pluralul *picere* pentru singularul *picior* (cu sensul comun, denumind părți ale corpului omenesc sau al altor viețuitoare) este cunoscut, după ALR I, 1, h. 55; ALR II, h. 71; ALR II, s. n., vol. V, h. 1465, pe o arie largă, care se întinde „de la București spre sud-est până la Călărași, iar spre sud-vest până la Turnu-Măgurele, Slatina și Pitești, apucând spre nord, prin trecătoarea Turnu Roșu spre Sibiu” (Pușcariu, LR, II: 314, 315; cf. TDR: 175)¹. Mai târziu, peste aproximativ 30–40 de ani, după datele din NALR–Olt., I, Pl. 8–9, din ALRR–Munt., Dobr., I, h. 82 și din AFLR, aria formei în discuție se extinde și mai mult în sudul teritoriului dacoromân, acoperind aproape întreaga Muntenie, cu excepția zonei nord-estice (județele Vrancea, Buzău, Galați), cu infiltrații spre Oltenia

¹ Larga răspândire (în zona sudică) este confirmată și de faptul că, în CADE. s.v. *picere*, termenul este considerat „provincialism”.

(județele Dolj, Olt și, rar, Mehedinți) și spre Dobrogea (județul Constanța) (DGS, III, s.v. *picior*; cf. TDR, h. 12), în timp ce pentru sudul Transilvaniei nu mai este atestată.

Pe lângă sensul comun al cuvântului *picior*, pluralul *picere* mai este întâlnit, în aria sudică, pentru semnificațiile analogice: 1° „fiecare dintre cei doi pari cu crăcană, bătuți în pământ, pe care se sprijină lemnul de susținere a căldării deasupra focului” (DGS, rar Db, Ot, s.v. 6°); 2° „țepușă la sanie” (DGS, Ag, Db, Ot, Tr, Cl, Il, prin Gr și rar Ph, Br, Cț, s.v. 7°); 3° „măsea la coasă” (DGS, rar Tr, s.v. 8°); 4° „mâner la coasă” (DGS, prin Ag, Db și rar Ph, Tr, Il, s.v. 9°); 5° „fiecare dintre cele două tălpi la război” (DGS, rar Tr, Gr, Cl, s.v. 16°); 6° „crăcana rășchitorului” (DGS, rar Tr, s.v. 23°); 7° „grămadă de snopi, variind între cinci, nouă, până la treisprezece, care formează o jumătate de clai” (DGS, Ag, Tr, Il, prin Db, Tr, Gr, Cl și rar Ot, s.v. 24°).

1.2. În legătură cu forma de care ne ocupăm, o primă observație se referă la faptul că aceasta reprezintă, indubitabil, un plural al cuvântului *picior*. Singura sursă în care apar singularele *pecer*, *picer*, neatestat în documentul citat, este DLR, unde formele respective sunt create de autorii dicționarului.

1.3. Pe de altă parte, observațiile care însoțesc harta 82 din ALRR–Munt., Dobr. I, atrag atenția asupra unor aspecte privind situația actuală a variantei *picere*. Astfel, aceste comentarii relevă că forma este relativ veche² (pct. 760, 835), încă frecventă în unele localități (pct. 839) sau întâlnită, mai ales, în vorbirea generației vârstnice (pct. 811, 815, 835) ori a vorbitorilor mai puțin instruiți (pct. 820); o mărturie interesantă, care confirmă existența acestei forme, în trecut, în zona Sibiului, este cea din pct. 887 (Râmnicu de Jos, com. Cogeaș, județul Constanța) unde se consemnează că „mai sânt doi mocani bătrâni care spun așa”.

1.4. Despre originea acestei variante de plural Sextil Pușcariu a emis părerea, necontestată până azi, că *picere* reprezintă o inovație subiectivă neobișnuită (sau chiar o greșală) (la fel ca, de exemplu, *pâncete* „pântece”, *plântă* „tâmplă”, *trembur* „tremur”) (Pușcariu, LR, I: 38) extinsă de la om la om prin simplă imitație (Pușcariu, LR, II: 314). Datele din atlasele lingvistice relevă faptul că forma, apărută, mai întâi, în graiurile muntenești, s-a extins la început dinspre centrul Munteniei spre nord-vest și spre sud, pentru ca, apoi, ea să devină o trăsătură aproape generală a zonei, cu ramificații spre Oltenia.

2.1. *Piciori*, variantă de genul masculin a substantivului *picior*, apare, de asemenea, în graiuri din aria muntenească, cu următoarele sensuri: 1° în sintagma *picior de nun* „invitat al nunului la nuntă”, atestat în două localități, una din județul Teleorman și alta din Dâmbovița, unde se întâlnește și forma *piceri* (pct. 794 și 816 din rețeaua ALRR–Munt., Dobr.) (DGS, s.v. *picior* 2°); 2° „fiecare dintre cele două tălpi la războiul de țesut”, cu trei atestări, două din Teleorman (pct. 796, 801) și una din Giurgiu (pct. 835) (ALRR. Munt., Dobr., V, Pl. 109–110; DGS, s.v. *picior* 16°).

² Vechimea relativă a variantei *picere* este remarcată și în TDRG (s.v. *picior*), unde aceasta este încadrată între muntenismele moderne.

2.2. Forma masculină a mai fost semnalată în sintagma *Piciorii Muncelului*, nume topic din zona Bucovinei (Iordan, Top.: 381).

2.3. După Iorgu Iordan, originea acestui plural „cu adevărat surprinzător, căruia nu i se poate da o explicație gramaticală” (*ibidem*) „trebuie căutată în nevoia de a evita confuzii între numele topice și elementele lexicale din limba curentă care le stau la bază” (idem: 382).

Explicația propusă de Iorgu Iordan poate fi extinsă, fără dificultate, și la sensurile din graiurile muntenești ale masculinului *picior*. Astfel, pe de o parte, este aproape de la sine înțeles că pluralul **picioare de nun* ar fi creat o confuzie inadmisibilă și că, deci, apariția unei variante masculine (alături de *lăturoi, nășărăi* ș. a.; v. DGS, II, s.v.) era obligatorie. Pe de altă parte, impunerea acestei variante a fost ajutată de forma *ajutor* (de nun) s. m., pl. *ajutori* (plural inexistent în DLR³), sinonim al lui *picior de nun*, (întâlnit în aceeași arie teleormăneană) (DGS, I, s.v. *ajutor* 2°), dar folosit și cu alte sensuri, toate indicând persoane implicate în organizarea și desfășurarea ceremonialului de nuntă sau care ajută la diverse alte activități (idem, s.v. 1°, 3°–5°).

În concluzie, cele două variante de plural ale substantivului *picior*, fără să fi apărut din rațiuni gramaticale/morfologice, reprezintă fie rezultatul unei pronunții întâmplătoare (cum sunt, de exemplu, o mulțime de metateze), fie al dorinței de evitare a unei confuzii supărătoare și a tendinței de redare (și din punct de vedere morfologic) cât mai exactă a realității denumite. Uneori, între cele două variante s-au produs apropieri, astfel încât forma de plural neutru *picere* să se impună și la masculinul *piceri*.

ABREVIERI*

AFLR	= Arhiva fonogramică a limbii române. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”.
Bul. Com. Ist.	= <i>Buletinul Comisiei Istorice a României</i> , publicat de Ion Bogdan, București, Atelierele Grafice Socec, vol. V, 1784.
Bulgăr 1956	= Gh. Bulgăr, <i>Particularități de limbă și stil în opera lui C. Bolliac</i> , în <i>Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea</i> , I, p. 89–111.
CADE	= <i>Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească”. Partea I. Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi</i> , de I.-Aurel Candrea. Partea II. <i>Dicționarul istoric și geografic universal</i> , de Gh. Adamescu, București, [1926–1931].
DGS	= <i>Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice</i> , de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha. Coordonator: Maria Marin, București, Editura Academiei Române, vol. I (literele A–C), 2009; vol. II (literele D–O), 2010; vol. III (literele P–Z), 2011.

³ De altfel, folosirea pluralului neutru *ajutoare* ar fi creat, în cazul de față, confuzie cu pluralul feminin.

* Nu au fost incluse lucrările cuprinse în lista de *Abrevieri curente* de la sfârșitul prezentului volum.

- DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă, București, 1965–2010.
- Doc. ec. = *Documente privitoare la economia Țării Românești, 1800–1850*. Culese de J. Cojocaru. Vol. I–II, [București], 1958.
- Marcovici, D. = Paharnicul Simeon Marcovici, *Datoriile omului creștin. Întemeiate pe învățăturile Sfintei Scripturi*, București, 1839.
- Prav. Cond. (1780) = *Pravilniceasca Condică* (1780). Ediție critică. București, 1780.
- Pușcariu, LR I, II = Sextil Pușcariu, *Limba română*. I. *Privire generală*, București, 1940; II. *Rostirea*, București 1959.
- Românul Glumeț = *Românul glumeț*. Basme, legende, tradițiuni populare, orațiuni de Anul Nou și de nuntă, cântece populare vechi, ghicitori, povestea vorbii sau proverburii etc. Partea I. Proverburii și ghicitori, București. Tipografia Thiel & Weiss, 1874.
- TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, București, 1895–1925.
- TPP = G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*. Culegere de..., Bucuresci, Tipografia modernă, 1885.